

ideeën voor extra (alternatieve) werkvormen te vinden. Naast de mogelijkheid om de aspecten van de negenvoudige vrucht van de Geest te bespreken, is er ook de optie om bijv. de eigen kernwaarden van de school uit te diepen. Zo kan op iedere school, binnen alle geledingen, ook het gesprek over eigen kernwaarden blijvend worden gevoerd. Concreet kan het moreel kompas met de fasen van de cirkel van moreel verantwoord handelen als volgt worden ingezet tijdens bijvoorbeeld (de opening van) een studiedag, vergadering of overleg:

1. Kies één van de aspecten van de vrucht van de Geest als uitgangspunt voor de bezinning.
2. Lees samen de korte uitleg van dit aspect op de achterkant van de gesprekskaart. Dit onderdeel kan ook anders worden ingevuld door bijvoorbeeld een van de collega's een korte inleiding te laten verzorgen over het betreffende aspect.
3. Maak een keuze hoe de vijf fasen in de cirkel van moreel verantwoord handelen worden ingezet. Dit kan op verschillende manieren. Een paar voorbeelden, uiteraard kan er ook een eigen invulling aan gegeven worden:
 - a. Bespreek in groepjes de vragen bij die zijn verwoord bij fase 1 Vernieuwen vanuit individueel en organisatieperspectief.
 - b. Bespreek in groepjes de 5 fasen door uit elke fase 1 of 2 vragen te (laten) kiezen. Het doel is dat er bij fase 5 inzichten ontstaan die leiden tot een (her)nieuwde praktijk ten aanzien van het aspect. Bij de bespreking van een volgend aspect kunnen andere vragen worden gekozen.
 - c. Neem het aspect van de vrucht van de Geest en bespreek aan de hand van de vragen met elkaar welk verhaal we zelf bij dit aspect hebben en welk verhaal de school heeft. Komen het verhaal en de praktijk overeen?

4. Een andere manier om de vragen in te zetten, is door een eigen werkvorm te kiezen. Op de website staan meerdere werkvormen die gekozen kunnen worden. Afwisseling in werkvormen verhogen de betrokkenheid en dragen bij aan de vitaliteit van het goede gesprek.
5. Een plenaire afsluiting draagt bij aan het teambewustzijn. Een concrete opdracht vooraf geeft focus aan dit moment. Bijvoorbeeld: noem een punt dat je mee wilt nemen ter overdenking. Of: wat hopen jullie meer terug te zien in je organisatie? Of: Wat moeten we minder gaan doen om dit aspect meer tot zijn recht te laten komen?

Dank

We bedanken de SLRO voor de toestemming die ze heeft gegeven om de beschrijving van de vrucht van de Heilige Geest uit Galaten 5: 22 en 23 te gebruiken. Hiermee sluit het moreel kompas aan bij de leerlijn Burgerschapsvorming van de SLRO die op veel PO-scholen wordt gebruikt. Ook danken we dr. A.J. Kunz dat we het model van moreel verantwoord handelen mochten gebruiken bij de vormgeving van het moreel kompas.

We bidden dat het gesprek over waarden tot zegen mag zijn, tot eer van God, tot welzijn van onze kinderen.

Introductiekatern

MOREEL KOMPAS

Dit introductiekatern is voor geïnteresseerden in de achtergrond van het moreel kompas. Ook dient het als een handreiking voor degenen die het moreel kompas willen inzetten in een team of vergadering. Ben je vooral op zoek naar de praktische inzet, lees dan verder vanaf het kopje Context.

Bijbels handelen

In ons onderwijs is de Bijbel de bron en de norm voor ons handelen. Dat is een mooie zin die je in veel identiteitsdocumenten van christelijk-reformatorische scholen kunt lezen. Als leerkracht, OOP-er, teamleider, (directeur-)bestuurder, toezichthouder en (G)MR-lid mag er van je worden verwacht dat in je doen en laten een christelijke levensovertuiging zichtbaar wordt. Dat komt tot uiting in de woorden die je gebruikt, de houding die je hebt ten opzichte van leerlingen, collega's en ouders en in de keuzes die je maakt in de praktijk van alledag.

Maar laten we eerlijk zijn: in de hectiek van het dagelijkse leven beslis je soms snel, zonder dat

je echt tijd hebt om erover na te denken. Je moet bijvoorbeeld ineens optreden tussen leerlingen, een leerling stelt plotseling een wezenlijke vraag of je raakt in een vergadering betrokken bij een discussie. En ook op minder hectische momenten wordt van je verwacht dat je met wijsheid handelt: bijvoorbeeld als je een collega feedback moet geven, als je een functioneringsgesprek voert of als je met ouders in gesprek gaat. Hoe communiceer je in zulke situaties integer?

We moeten nog een stap verder gaan. Want uit onszelf is niet de Bijbel de bron en norm voor ons handelen, maar ons ego. Door de zonde zijn we op onszelf gericht geraakt, in plaats dat we God liefhebben boven alles en onze naaste als onszelf. Wie dit echter belijdt, kan er niet in berusten. Als de Bijbel bron en norm voor ons handelen is, zijn we geroepen om ons te bekeren en Christus op Zijn Woord te geloven. Of om ditzelfde van de andere kant te benaderen: een nieuw begin is alleen te verwachten van de Heilige Geest Die in harten van zondaren het wonder van de wedergeboorte werkt.

Kompas

In Zijn Woord heeft Gods ons bekendgemaakt wat goed is en wat Hij van ons eist. Namelijk: 'recht te doen en weldadigheid lief te hebben en ootmoediglijk te wandelen met uw God' (Micha 6:8). Om op een goede manier te handelen, hebben we een moreel kompas nodig: wat houdt het goede doen in en hoe kun je het goede doen? Hierin zijn christelijke en reformatorische scholen niet uniek. Ook andere scholen en organisaties vragen om een moreel kompas. De belangrijke vraag is echter in welke richting het kompas wijst. Voor een christen is dit het dubbele liefdesgebed: God liefhebben boven alles en je naaste liefhebben als jezelf.

Zo'n moreel kompas begint met een christelijke opvoeding. Je krijgt waarden en normen mee. Je leert dat het kompas een andere richting aanwijst dan jij uit jezelf wilt gaan. En je leert dat de weg die het kompas wijst (de weg van Gods geboden) heilzaam is. Hoe meer het Woord van God gezegd voor je krijgt, des te belangrijker wordt die kompasnaald: welke kant wijst God mij? 'Leer mij, HEERE! Uw weg; ik zal in Uw waarheid wandelen; verenig mijn hart tot de vreze van Uw Naam' (Ps. 86:11).

Het kompas wijst dus naar het liefhebben van God en de naaste. We kunnen dit nieuwtestamentisch nog verder uitwerken met behulp van de vrucht van de Geest (Gal. 5:22-23): liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid (geduld), goedertierenheid (vriendelijkheid), goedheid, geloof (trouw), zachtmoedigheid en matigheid (zelfbeheersing). Negen aspecten die uit dezelfde Bron komen: ze zijn het geschenk van de Heilige Geest. Voor iedereen in het christelijk onderwijs is dit een spiegel. Ben ik afgestemd op het Bijbelse kompas? Dit Bijbelse morele kompas wijst je de weg: wat is goed en heilzaam? En wanneer je je eigen wil doet, laat de kompasnaald van het Bijbelse morele kompas dat ook zien.

Een vraag die dringend naar voren komt: kun je deze vruchten van de Geest dan zomaar gebruiken als spiegel? Zijn ze niet voorbehouden aan degenen die wedergeboren zijn en de Heere persoonlijk kennen? We zien in deze vruchten niet alleen de uitwerking van wat de Geest tot stand brengt

met Zijn vernieuwend werk in mensenlevens. Zij zijn tegelijkertijd ook de norm voor hoe we elkaar als mensen tegemoet (zouden) moeten treden. Daarmee functioneren de vruchten van de Geest tevens – zoals hierboven aangegeven – als spiegel voor iedereen. Een spiegel die, toegepast op ons leven, ons tekort blootlegt en ons daarmee steeds dringt naar de troon van genade, om geholpen te worden ter bekwamer tijd (Hebr. 4:16). Afgeholpen van onze zondesschuld door het offer van de Heere Jezus Christus. Geholpen door de Heilige Geest in de goede omgang met elkaar, waarbij Zijn liefde de bron mag zijn voor ons handelen naar elkaar toe.

Praktijk

Dit morele kompas wil je helpen om in afhankelijkheid van God richting te kiezen: wat wil God dat ik doen zal? En het helpt je ook reflecteren op je handelen: deed ik het goede in mijn contact met leerlingen, bij mijn inbreng in de vergadering, tijdens een intervisiebijeenkomst, in een functioneringsgesprek? Om welke waarden ging het? Welke deugden (= geleefde waarden) waren zichtbaar? Het woord deugden klinkt misschien wat vreemd. Er hangt een sfeer van braafheid omheen. We bedoelen er echter mee: wat wordt er van onze kernwaarden zichtbaar in ons handelen? Bij deugden kun je denken aan voorzichtigheid, rechtvaardigheid, moed en zelfbeheersing. Dat zijn klassieke deugden. Als we christelijk over ons handelen willen nadenken, moeten we echter ook geloof, hoop en liefde erbij betrekken. Deze deugden, die je ook terugvindt in de vrucht van de Geest, helpen je om te zien waar de kompasnaald naartoe wijst: God liefhebben boven alles en je naaste als jezelf. Het gaat dan om vragen als: was mijn handelen rechtvaardig? Heb ik moed getoond om iets aan de orde te stellen? Droeg mijn voorzichtigheid bij aan een veilig klimaat in de klas? Kon ik mezelf beheersen? Wat blijkt er in mijn handelen van geloof, hoop en liefde? Wat zien niet alleen de leerlingen, mijn collega's en ouders, maar ook mensen buiten de school?

Hulpmiddel

Dit morele kompas is maar een hulpmiddel. Het wil je helpen om de vraag te stellen wat goed handelen is. Maar het gaat natuurlijk om wat er in jouw praktijk zichtbaar wordt. Daarom hopen en bidden we dat de HEERE dit middel zegent.

Context

Een moreel kompas wil je dus helpen om de zin uit onze identiteitsdocumenten, dat de Bijbel bron en norm voor ons handelen is, concreet te maken. Maar dat gaat niet alleen over onszelf. Het stelt ook vragen aan onze professionele cultuur. Denk aan:

- Is er op school een cultuur van vertrouwen en moed?
- Hoe open zijn we naar elkaar, of hebben we een familiale cultuur waarbij moeilijke dingen onbesproken blijven?
- Kloppen de beelden die we van elkaar hebben: van bestuurders, leidinggevendenden en toezichhouders over personeel en andersom? Hoeveel ruimte geven we elkaar?
- Hoe gaan we om met diversiteit in het team?
- Hoe gaan we als medezeggenschapsraad met onze bevoegdheden om: is vertrouwen het vertrekpunt om voorstellen serieus te beoordelen of voelen we meer voor een strijdmodel waarin we uitgaan van tegengestelde belangen?

Wat dat betreft is het moreel kompas ook bedoeld als een oefening om samen te werken aan de schoolcultuur.

Doel

Het doel van het moreel kompas is dat binnen teams, directies en besturen met elkaar gesproken wordt hoe de Bijbelse boodschap praktisch handen en voeten krijgt. Niet alleen in het onderwijs richting de kinderen, maar ook in de omgang binnen het team, directies en bestuurders. Het is erop gericht om een open en integer gesprek hierover te stimuleren, te verdiepen en zo nodig op gang te helpen. Dat is vormend, zowel persoonlijk als in gezamenlijkheid. Het zorgt er voor dat, juist ook op momenten dat het spannend wordt, er een duidelijke gezamenlijke (Bijbelse) basis is om op terug te vallen en ook op zulke momenten de dialoog op een integere manier wordt gevoerd.

Werkwijze

Het moreel kompas is als volgt te gebruiken:

1. Als instrument bij **morele dilemma's**. We werken in dit moreel kompas met een cirkel van moreel verantwoord handelen. Die kan je helpen om aan de hand van een concrete casus na te gaan wat

moreel verantwoord handelen inhoudt. Met de cirkel doorloop je een aantal stappen.

- a. De eerste stap is **verkennen**: wat gebeurde er in de casus, welke belangen speelden er, op welke manier was je erbij betrokken, welke waarden waren er in het geding?
 - b. De tweede stap is **verwachten**: waarmee zou je in deze casus geholpen zijn? Verwachten is ook een Bijbels woord, er is dus ook mee aangegeven dat wie wijsheid ontbreekt, ze van de HEERE mag verwachten. Welke rol speelt het gebed om wijsheid in ons dagelijkse leven?
 - c. De derde stap is **vertellen**: je hebt je eigen beelden bij de casus. Daarin doet mee wat je belangrijk vindt en welke ervaringen je in het leven hebt opgedaan. Zulke verhalen geven taal aan waarden en deugden. Hoe sta jij in deze casus, vanuit je idealen? Welke verhalen geven iets weer over een gewenste uitkomst van de casus?
 - d. De vierde stap is **verbinden**: waar verbind jij je aan, als het gaat om je persoonlijke idealen en om de organisatie waar je werkt? Wat betekent dat voor wijs handelen in deze casus?
 - e. De laatste stap is **vernieuwen**: hoe draagt jouw handelen bij aan het oplossen van de casus? Op welke manier ga je verder?
2. Als instrument om het **voortdurende gesprek over drijfveren en kernwaarden** te stimuleren en te onderhouden. Het moreel kompas bestaat uit een gesprekskaart met daarop de vragen vanuit persoonlijk- en organisatieperspectief. Deze gesprekskaart kan geprint of besteld worden en worden uitgedeeld. Op de website Onderwijsvanwaarde.nl vind je de kaart, cases en werkvormen om de dialoog in je team, binnen je directie(overleg) of binnen een bestuursvergadering te voeren. Om tot een verdiepend gesprek te komen volgen we de 5 fasen (zie de onderbouwing cirkel van moreel verantwoord handelen). Op de gesprekskaart staat een beschrijving van de aspecten uit Galaten 5: 22 en 23. Aan de binnenkant van de gesprekskaart zijn de vragen vanuit persoonlijk en organisatieperspectief opgenomen. Deze vragen zijn toepasbaar op de verschillende geledingen van de school. Op de website zijn